

455 Massachusetts Avenue, NW, 8th Floor
Washington, DC 20001-2621
p: 202.728.5500 f: 888.875.2887

www.ndi.org
www.twitter.com/ndi
www.facebook.com/national.democratic.institute

گزارش خلاصه‌ای از:
انتخابات ریاست جمهوری و شوراهای شهر و روستای ایران
در ۲۴ خرداد ۱۳۹۲
مؤسسه ملی دموکراتیک - واشنگتن - ۲۶ شهریور ۱۳۹۲ - ۱۷ سپتامبر ۲۰۱۳

کلیات

در ۲۴ خرداد ۱۳۹۲، شهروندان ایرانی برای شرکت در یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری و نیز چهارمین دوره انتخابات شوراهای شهر و روستا به پای صندوق‌های رای رفتند. در این انتخابات، با توجه به پایان دو دوره ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد و منع قانونی وی برای انتخاب مجدد، مردم ایران علاوه بر رئیس جمهور جدید، بیش از ۱۲۶،۰۰۰ عضو شورای شهر و روستا را انتخاب کردند. در پی شرایط اقتصادی ملال‌انگیز، ناشی از ضعف مدیریت دولتی و تحریم‌های سخت بین‌المللی و ترکیب آن با انزوای روزافزون جهانی، که پیامد سیاست خارجی منحصر به فرد محمود احمدی‌نژاد بود، شهروندان ایرانی به وضوح آرزوی تغییر در روند سیاسی را داشتند.

عامل دیگر در اهمیت انتخابات سال ۹۲، عدم رعایت اصول دموکراتیک در برگزاری دوره‌های اخیر انتخابات بود. انتخابات سال ۱۳۸۴، که برای نخستین بار در تاریخ انتخابات ریاست جمهوری ایران به دور دوم کشیده شد، به طور گسترده‌ای مورد انتقاد قرار گرفت. متعاقب آن در سال ۱۳۸۸، انتخابات ریاست جمهوری با اعتراضات گسترده مردمی و سرکوب خشونت‌بار اعتراضات توسط حاکمیت روبرو شد که آثار انشعابات ناشی از این سرکوب، هنوز در کشور دیده می‌شود. در هر دو مورد، تردید شهروندان نسبت به مهندسی آراء و عدم شفافیت در روند برگزاری انتخابات، اعتماد عمومی نسبت به این‌که نتایج رسمی انتخابات، بازتاب دقیق خواست و اراده مردم باشد را تضعیف کرد. هرچند شهروندان می‌توانستند رای بدهند، اما روند برگزاری انتخابات این احساس را در خیلی‌ها ایجاد کرد که در بهترین حالت، نتایج دستکاری شده و در بدترین حالت، نتیجه از پیش تعیین شده است.

نظارت بین‌المللی بر انتخابات، تبدیل به امری پذیرفته شده در بیشتر کشورها شده است. با این حال، ایران نه تنها از سازمان‌های بین‌المللی برای نظارت بر روند انتخابات دعوت به عمل نیاورده و اجازه چنین نظارتی را به ایشان نمی‌دهد، بلکه حتی به شهروندان خود نیز اجازه نظارت مستقل بر هیچ‌یک از ارکان انتخابات را نمی‌دهد. از این رو تجزیه و تحلیل نتایج انتخابات، به اطلاعات منتشر شده در سطح جامعه و منابع رسمی در ایران محدود شده است. مؤسسه ملی دموکراتیک (National Democratic Institute) این ارزیابی را بر پایه اطلاعات قابل دسترس در سطح جامعه و منابع رسمی داخل ایران، داده‌ها و تحلیل‌های مرتبط با انتخابات سال ۸۸، گزارش رسانه‌ها، تحقیقات دانشگاهی و مراکز پژوهشی و گزارش‌های دیگر ناظران و تحلیل‌گران تهیه کرده است. این نوشتار ادعای ارزیابی فراگیر یا معتبر از منظر علمی، از فضای سیاسی یا تجربه انتخابات اخیر ایران را ندارد، بلکه با عنایت به استانداردهای بین‌المللی

و اصول مندرج در اعلامیه جهانی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) که ایران یکی از امضاء کنندگان آن است، نیم نگاهی دارد به برخی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات مربوط به انتخابات.

هرچند مردم‌سالاری چیزی و رای صرفاً برگزاری انتخابات است، با این حال انتخابات در پیچه‌ای به روی واقعیت‌های حاکم بر جامعه می‌گشاید. فرآیند انتخابات نه تنها خطوط گسل‌های سیاسی را نمایان می‌نماید، بلکه عزم کشور در رعایت موازین بنیادین آزادی و حقوق بشر را نیز به بوته آزمایش می‌گذارد. انتخابات باید به شهروندان فرصت دهد تا آزادانه برگزینند که "چه کسی از سوی آنان حکومت کند".

نتیجه انتخابات سال ۹۲، به ویژه پیروزی دور نخست نامزدی نسبتاً میان‌رو، حسن روحانی، بسیاری از ناظران و تحلیل‌گیران را به شگفتی واداشت. اگرچه نرخ بالای مشارکت اعلام شده توسط دولت (۶۲/۷۲ درصد) به طور مستقل قابل تأیید نیست، با این حال شور و شوق آشکار رای‌دهندگان و اشتیاق ایرانیان برای تغییر قابل مشاهده بود.

اگرچه پیروزی روحانی از سوی بسیاری در داخل و خارج کشور مورد استقبال قرار گرفت، اما نتیجه انتخابات این واقعیت را تغییر نمی‌دهد که نظام انتخاباتی ایران همچنان دارای همان نقایصی است که در انتخابات قبلی ریاست جمهوری و مجلس بدان دچار بود. این سیستم همچنان در برابر استانداردها و هنجارهای بین‌المللی در زمینه انتخابات آزاد دارای کاستی بوده و تعهد ایران به اصول اساسی دموکراسی و مردم‌سالاری را زیر سوال می‌برد. به‌طور کلی می‌توان گفت، عدم شفافیتی که بر کل روند انتخاباتی در ایران سایه افکنده است (به عنوان نمونه، تقویت نقش برجسته شورای نگهبان و رهبر جمهوری اسلامی در همه معادلات سیاسی از جمله تعیین صلاحیت نامزدها برای حضور یا عدم حضور در انتخابات) به این معناست که تجزیه و تحلیل واقعاً مستقل از اقدامات حکومت در روز انتخابات ممکن نیست. فقدان ساز و کار نظارت مستقل، چه بصورت رسمی یا بصورت نظارت شهروندی، مسدود کردن دسترسی به اینترنت از روزهای قبل از انتخابات و در سراسر روز رای‌گیری و نیز کنترل شدید رسانه‌های رسمی، همگی برای این بود که از کاهش میزان تفسیرهای انتخاباتی و گزارش هرگونه تقلب یا تخلف به حداقل ممکن، اطمینان حاصل شود.

در حالی که کشور تحت مدیریت جدید آزموده می‌شود و نیز با توجه به تمایل رو به رشد شهروندان برای ابراز وجود در مراحل تصمیم‌گیری، نقش‌آفرینان عرصه سیاست ایران می‌توانند به کشف عناصر کلیدی در چارچوب انتخابات نائل شوند. این امر با پیگیری تصویب اصلاحات اساسی برای دور بعدی انتخابات مجلس در سال ۱۳۹۵ امکان‌پذیر خواهد بود. چنین اصلاحاتی می‌تواند به‌عنوان گامی مهم در کمک به شفافیت و پاسخ‌گویی در روند برگزاری انتخابات، میل روشن شهروندان ایرانی در زمینه مشارکت در انتخابات معتبر و معنادار را تقویت کند.

- همچون گذشته و در طی فرآیندی غیرقابل دسترسی و نظارت، شورای نگهبان با تصمیم خودسرانه در تأیید یا رد صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری، تعداد زیادی از رقبیان بالقوه را بدون ارائه دلیل مشخص و دادن فرصت مناسب تجدیدنظرخواهی، از گردونه رقابت خارج کرد. رژیم جمهوری اسلامی بایستی عمل بررسی صلاحیت نامزدها در پشت درهای بسته را متوقف کند و نسبت به ایجاد فرآیند مناسب تجدیدنظرخواهی ایجاد اطمینان نماید.
- با وجود تمایلات جهانی در طول سی سال گذشته مبنی بر دادن امکان نظارت به شهروندان مستقل و ناظران بین‌المللی، با هدف افزایش اعتماد و شفافیت در روند برگزاری انتخابات، اجازه نظارت مستقل و غیر وابسته ناظران واجد شرایط داخلی یا بین‌المللی بر روند انتخابات ایران داده نمی‌شود. بایستی یک چارچوب قانونی و روش حمایتی برای دادن مجوز رسمی به نظارت مستقل ناظران بر فرآیندهای انتخابات آینده ایجاد شود.

- قانون اساسی ایران و قوانین مرتبط با امر انتخابات، یک سیستم مستقل برگزارکننده انتخابات که مسئولیت تمامی مراحل بر عهده آن باشد را تضمین نمی‌کند و به جای آن به اشخاصی که دارای منافع شخصی در نتیجه انتخابات هستند، اقتدار مبهم و خودسرانه داده است. یک کمیسیون مستقل انتخابات که در قانون انتخابات به رسمیت شناخته شده باشد، با قدرت نظارت و سرپرستی بر انتخابات آینده بایستی تاسیس شود.
- گزارش‌های متعدد نشان می‌دهد که در ایام انتخابات و پیش از آن، روزنامه‌نگاران مورد آزار و اذیت قرار گرفته، ترسانیده شده و در محدودیت شغلی قرار گرفته‌اند، همچنین روزنامه‌ها بسته شده‌اند و بر اساس آنچه وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات بعد از انتخابات اعلام کرد، دسترسی به اینترنت حتی محدودتر از حد معمول بوده است. ارباب و سانسور رسانه‌ها بایستی پایان یابد و امکان دسترسی گسترده شهروندان به منابع رسانه‌ای، از جمله دسترسی آزاد به اینترنت بایستی فراهم گردد.
- ایران از "فهرست رای‌دهندگان واجد شرایط" در جریان رای‌گیری استفاده نمی‌کند و افراد را برای رای دادن به شعبه‌های مشخص نمی‌فرستد. این امر باعث از بین رفتن امکان شناسایی آراء تقلبی شده و فرصت پرکردن صندوق‌ها با آراء غیر واقعی را به دلیل وجود بیش از حد نیاز برگه‌های رای در شعبه‌ها فراهم می‌نماید. مسئولین بایستی از طریق ایجاد سیستم رسمی ثبت‌نام رای‌دهندگان که آن‌ها را برای رای دادن به شعب خاص معرفی می‌کند، فرصت بروز تقلب را از میان ببرند.
- برخلاف بسیاری از کشورهای جهان، کپی نتایج رسمی شمارش آراء به نمایندگان نامزدها ارائه نمی‌شود و نیز نتایج شمارش هر شعبه، در خود شعبه اعلام و منتشر نمی‌شود که اگر می‌شد، فرصت محدود اعتبارسنجی نتایج اعلام شده را به افراد می‌داد. مقامات مسئول در امر انتخابات بایستی نتایج تأیید شده شمارش آراء در هر یک از شعب اخذ رای را فوراً در اختیار عموم گذاشته و آن را در خود شعبه و در سطح ملی منتشر نمایند.
- نتایج انتخابات در پشت درهای بسته و بدون حضور نمایندگان نامزدها یا ناظران مستقل جمع و جدول‌بندی می‌شود که این امر سبب تشدید عدم شفافیت در روند کلی برگزاری انتخابات می‌گردد. مسئولان بایستی ترتیبی دهند که امکان دسترسی بیشتر به مراحل جمع و جدول‌بندی نتایج شمارش آراء مهیا شود.

زمینه‌های سیاسی

با توجه به ماهیت کنترل‌گر حکومت ایران و محدودیت گزینه‌ها در انتخابات ریاست جمهوری، سیاستمداران ایرانی از سوی ناظران خارجی اغلب به‌عنوان نیروهای همگن و هم‌سو با نظام توصیف می‌شوند. در صورتی که تنش‌ها و تفاوت‌های قابل توجهی میان نخبگان سیاسی، حتی با وجود سلسله مراتب رسمی وجود دارد. به‌عنوان بارزترین نمونه می‌توان به تنش‌های میان رئیس‌جمهور و رهبر جمهوری اسلامی، خصوصاً در دوره دوم ریاست‌جمهوری محمود احمدی‌نژاد اشاره کرد.

دوره دوم ریاست جمهوری احمدی‌نژاد در پی اعلام پیروزی دراماتیک وی در انتخابات سال ۸۸ آغاز شد. انتخاباتی که اعتراض‌ها و تظاهرات گسترده توده‌های مردمی و پیامد آن، سرکوب خشونت‌بار اعتراضات توسط حکومت را در پی داشت و به حصر خانگی دو تن از نامزدهای انتخاباتی یعنی میرحسین موسوی (رقیب اصلی احمدی‌نژاد در دوره چهار ساله دوم وی) و مهدی کروبی انجامید. بدتر شدن شرایط اقتصادی و ادامه سیاست‌های تحریک‌آمیز احمدی‌نژاد که خشم جناح محافظه‌کار حکومت را برانگیخته بود، آیت‌الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی و شورای نگهبان را بر آن داشت تا با کنترل دوباره اوضاع در جریان آمادگی برای انتخابات سال ۹۲، به حفظ قدرت و جلوگیری از تکرار ناآرامی‌های سال ۸۸ پردازند. با توجه به منع قانونی انتخاب احمدی‌نژاد برای سومین دوره پیاپی، وی به حمایت از نامزدی اسفندیار

رحیم‌مشایی، عضو سابق هیئت دولت و نخستین معاون اول رئیس‌جمهور در دوره دوم ریاست جمهوری خود پرداخت. مشایی که در گذشته و بخاطر طرح دیدگاه‌های جنجالی، نگرانی‌هایی را در نهادهای مذهبی حکومت ایجاد کرده بود، در روند بررسی صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری رد صلاحیت شد.¹

در انتهای دیگر این طیف باریک سیاسی، اکبر هاشمی رفسنجانی رئیس‌جمهور اسبق، که در جریان رویدادهای سال ۸۸ از موسوی پشتیبانی کرده بود، نیز رد صلاحیت شد. هرچند در گذشته و برای دو دوره پیاپی در سال‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۲، صلاحیت وی برای احراز پست ریاست جمهوری مورد تأیید قرار گرفته بود. در پایان، بجز یک نفر، همه نامزدها از میان اتحاد سنتی روحانیت محافظه‌کار ایران و فرماندهان سپاه پاسداران تأیید صلاحیت و برگزیده شدند. سه رقیب اصلی عبارت بودند از: محمد باقر قالیباف، شهردار تهران و فرمانده سابق نیروی انتظامی و مشاور علی خامنه‌ای؛ سعید جلیلی، رئیس وقت گروه مذاکره کننده هسته‌ای و دبیر وقت شورای عالی امنیت ملی و تحت حمایت خامنه‌ای؛ و حسن روحانی که او هم تجربه ریاست تیم مذاکره کننده هسته‌ای ایران و دبیری شورای عالی امنیت ملی را در سوابق خود داشت. دیگر نامزدهای تأیید صلاحیت شده عبارت بودند از: محسن رضایی، دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام و فرمانده سابق سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛ علی‌اکبر ولایتی، وزیر سابق امور خارجه؛ محمدرضا عارف، معاون اول سابق رئیس‌جمهور و عضو هیئت دولت در گذشته؛ غلامعلی حداد عادل، رئیس سابق مجلس شورای اسلامی؛ و محمد غرضی وزیر نفت سابق.

عارف که در کابینه رئیس‌جمهور اصلاح‌طلب، محمد خاتمی خدمت کرده بود، شعار اصلاحات را سرلوحه مبارزات انتخاباتی خود قرار داد. شگفت‌آور این‌که، فرد میانه‌رویی مانند روحانی هم، به‌طور فزاینده‌ای از ادبیات، نمادها و سیاست‌های اصلاح‌طلبانه در مبارزات انتخاباتی بهره جست. سه روز پیش از برگزاری انتخابات، عارف در یک تلاش آشکار برای تحکیم حمایت اصلاح‌طلبان از یک نامزد واحد، از انتخابات کناره‌گیری کرد. در همان روز، حداد عادل نیز در تلاشی مشابه و برای تحکیم حمایت محافظه‌کاران از نامزد واحد، انصراف داد. چنین تلاشی از سوی جناح راست با موفقیت توأم نبود چرا که نامزدهای باقی‌مانده این جناح شروع به حرکت انفرادی کرده و حتی به یکدیگر حمله‌ور شدند. گرچه نتایج نظرسنجی‌ها از افکار عمومی مدعی رشد افرادی بود که در هفته منتهی به انتخابات، هنوز تصمیم نهایی خود را نگرفته و به اصطلاح مردد بودند، با این حال همان نظرسنجی‌ها نشان‌دهنده این بود که قالیباف - که در ابتدا با فاصله زیادی از بقیه در بالای لیست قرار داشت - موقعیت خود به‌عنوان نامزد برتر را از دست می‌دهد. با انصراف عارف و رشد فزاینده ادبیات اصلاح‌طلبانه در اردوی انتخاباتی حسن روحانی، فاصله روحانی با سایر رقبا در روزهای منتهی به انتخابات بیش‌تر شد.

چارچوب انتخاباتی

قانون اساسی و قوانین انتخاباتی ایران، امکان اداره مستقل انتخابات را فراهم نمی‌کند. این اصول تنها یک چارچوب اولیه قانونی برای انتخابات ریاست جمهوری و نیز انتخابات شهر و روستا را ترسیم می‌کند. اصول ۱۱۳ تا ۱۲۱ قانون اساسی مربوط به

گاه‌شمار انتخابات سال ۱۳۹۲ ایران

- ۱۷ اردیبهشت: آغاز ثبت نام نامزدها
- ۲۱ اردیبهشت: پایان ثبت نام نامزدها

¹ به عنوان نشانه دیگر از دست رفتن منافع، دستوری که احمدی‌نژاد پس از انتخابات خرداد ۹۲ مبنی بر تاسیس "دفتر رئیس‌جمهور سابق" در داخل مجموعه دولت و بکارگماری ۲۵ نفر کارمند در آن صادر کرده بود، با تصدی پست ریاست‌جمهوری توسط روحانی لغو شد.

انتخابات ریاست جمهوری و اصول ۱۰۰ تا ۱۰۶ مربوط به انتخابات شوراهای شهر و روستا است. اصل ۹۹ قانون اساسی، شورای نگهبان را مسئول کلی نظارت بر امر انتخابات معرفی می‌کند. مدیریت تدارکاتی روند برگزاری انتخابات بر عهده وزارت کشور است.

دیگر بخش‌های محوری قانون انتخابات عبارتند از:

- قانون نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران توسط شورای نگهبان؛
- قانون انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران؛
- قانون انتخابات شوراهای شهر و روستا؛ و
- قانون حضور نمایندگان نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در شعب اخذ رای.

- ۳۱ اردیبهشت: انتشار لیست رسمی نامزدها توسط وزارت کشور
- ۳ خرداد: آغاز مرحله تبلیغات نامزدها
- ۱۵ خرداد: اعلام جزئیات مربوط به روز انتخابات توسط هیئت انتخابات استان‌ها
- ۲۱ خرداد: انصراف محمدرضا عارف و غلامعلی حداد عادل از نامزدی
- ۲۳ خرداد: پایان مهلت تبلیغات انتخاباتی
- ۲۴ خرداد: روز برگزاری انتخابات
- ۲۵ خرداد: اعلام نتایج قطعی شمارش آراء توسط وزارت کشور
- ۴ تیر: تأیید نتایج انتخابات توسط شورای نگهبان
- ۱۲ مرداد: آغاز دوران ریاست‌جمهوری حسن روحانی

هرچند نهادهای مختلفی در امر نظارت بر انتخابات دخالت دارند، ولی هیچ‌یک از این نهادها مستقل از حکومت نیستند. بنابراین روند کلی انتخابات همچنان غیرشفاف باقی مانده و امری خودسرانه تلقی می‌شود:

- شورای نگهبان

شورای نگهبان برای نگهبانی و حمایت از اصول و قوانین اسلام (اصول شریعت) در فرآیندهای سیاسی ایران تاسیس شد. بدین ترتیب، شورای نگهبان دو کارکرد اصلی دارد: ۱) تأیید انطباق قوانین مصوب مجلس، از جمله قانون انتخابات، با اصول قانون اساسی و شریعت اسلام؛ و ۲) نظارت بر تمامی مراحل برگزاری انتخابات.

شورای نگهبان ۱۲ عضو دارد، شش تن حقوق‌دان آشنا با قانون اساسی و شش نفر فقیه آشنا با قوانین اسلامی. فقهای شورای نگهبان مستقیماً توسط رهبر جمهوری اسلامی و از میان روحانیون مقتدر و فقهای خبره در مسائل دینی و احکام شریعت انتخاب و منصوب می‌شوند. از سوی دیگر، رئیس فوه قضائیه شش حقوق‌دان آگاه به قانون اساسی را برای تأیید به مجلس پیشنهاد می‌دهد. این افراد برای یک دوره شش ساله انتخاب می‌شوند ولی محدودیتی برای انتخاب مجددشان وجود ندارد. هر سه سال یک‌بار، انتصاب نیمی از اعضای شورا، سه حقوق‌دان و سه فقیه، مورد بررسی مجدد قرار می‌گیرد.

- وزارت کشور

بلافاصله پس از اعلام تاریخ برگزاری انتخابات توسط وزارت کشور، استانداران شروع به تشکیل هیات‌های اجرائی در استان‌ها می‌کنند. هر هیات اجرائی از نماینده وزارت کشور؛ رئیس‌کل دادگستری استان، دادستان کل استان، و ۹ شهروند معتمد تشکیل می‌گردد. هیات‌ها مسئول تعیین تعداد و مکان مراکز ثبت‌نام و شعب اخذ رای هستند. ۹ روز مانده به انتخابات، این هیات‌ها جزئیاتی همچون ساعات و تاریخ رای‌گیری، نشانی شعب اخذ رای و مقررات اجرائی انتخابات را اعلام می‌نمایند.

نکته قابل ملاحظه این است که، هرچند وزارت کشور مسئول اجرا و مدیریت تدارکاتی انتخابات است، با این حال اگر شورای نگهبان در مورد روند آماده‌سازی یا نحوه برگزاری انتخابات تردید داشته باشد، می‌تواند آن را متوقف یا نتایج آن را باطل اعلام کند.

- هیات اجرائی مرکزی انتخابات

در پی تصویب متمم قانون انتخابات ریاست جمهوری در سال ۹۱، "هیات اجرائی مرکزی انتخابات" به فرآیند برگزاری انتخابات ریاست جمهوری افزوده شد. بر اساس این متمم تازه، هیات اجرائی مرکزی پنج ماه پیش از پایان دوره ریاست جمهوری تشکیل می‌شود. اگرچه این هیات ظاهراً برای نظارت بر کار وزارت کشور تشکیل می‌شود، با این حال ابهام در مورد مأموریت و ترکیب اعضاء، توانایی اقدام مستقل و بی‌طرفانه آن را زیر سوال می‌برد. ترکیب اعضاء هیات عبارتند از: وزیر کشور که ریاست هیات را بر عهده دارد؛ دادستان کل کشور؛ وزیر اطلاعات؛ یکی از اعضاء هیات رئیسه مجلس (تنها به عنوان ناظر حضور دارد و حق رای ندارد)؛ هفت شهروند معتمد (که توسط مجلس پیشنهاد شده و به تایید شورای نگهبان رسیده باشند).

مرحله پیش از انتخابات

انتخابات روند فراگیری است که دامنه آن بسیار فراتر از روز انتخابات است. در مورد ایران اما، نقش برجسته‌ای که شورای نگهبان در ثبت‌نام داوطلبان و دسترسی به اطلاعات بازی می‌کند عاملی تعیین کننده در سلب آزادی افراد برای کسب مقام ریاست جمهوری بوده و گزینه انتخاب آگاهانه رای‌دهندگان را محدود کند.

- ثبت‌نام نامزدها

ثبت‌نام نامزدهای ریاست جمهوری در ایران دارای روند پیچیده‌ای است، چرا که در واقع حکومت تعیین‌کننده اصلی این است که چه کسی اجازه رقابت برای احراز پست ریاست جمهوری را دارد و چه کسی ندارد. نامزدهای احتمالی، نخست باید در وزارت کشور ثبت‌نام کنند. سپس این وزارتخانه اسامی ثبت‌نام کنندگان را به شورای نگهبان می‌فرستد. شورای نگهبان درخواست‌نامه هر نامزد را مرور می‌کند تا از صلاحیت او، مطابق با شرایط قید شده در قانون اطمینان حاصل کند. سپس، اسامی نامزدهای برگزیده به وزارت کشور بازگردانده می‌شود تا از راه‌های رسمی اعلام شود. چنین فرآیند بسته تایید صلاحیتی، گزینه‌های انتخاب را برای رای‌دهندگان محدود کرده و اصل اساسی یک انتخاب آزاد را زیر سوال می‌برد.

شرایط احراز پست ریاست جمهوری در اصل ۱۱۵ قانون اساسی ذکر شده است. بر اساس این اصل، رئیس جمهور باید از میان رجال مذهبی و سیاسی که واجد این شرایط باشند انتخاب گردد؛ ایرانی‌الاصل، تابع ایران، مدیر و مدبر، دارای حسن سابقه و امانت و تقوی، مومن و معتقد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور.

در این دوره از انتخابات ریاست جمهوری، ثبت‌نام اولیه نامزدها بین ۱۷ تا ۲۱ اردیبهشت ۹۲ انجام گرفت. در مجموع، ۶۸۶ نفر در وزارت کشور نام خود را به عنوان نامزد ثبت کردند. در نهایت، تنها هشت نفر از سوی شورای نگهبان مورد تایید قرار گرفتند. سایر رقبا، از جمله چندین داوطلب از دوره‌های پیشین، بدون هیچ توضیحی مبنی بر دلایل محرومیت، بصورت خودسرانه رد صلاحیت شدند. پس از آن، همان‌طور که در

بالا ذکر شد، دونفر از نامزدها با فرض این‌که کناره‌گیری‌شان موجب تقویت ائتلاف و حمایت از نامزدهای پیشرو خواهد شد، از ادامه رقابت‌ها انصراف دادند.

- ثبت‌نام رای‌دهندگان

برخلاف بسیاری از کشورهای دیگر، در ایران سیستم ثبت‌نام رای‌دهندگان و یا صدور کارت رای وجود ندارد. در عوض، رای‌دهندگان در روز انتخابات، تنها با در دست داشتن شناسنامه، می‌توانند در هر شعبه رای‌گیری که مایل باشند حاضر شده و رای خود را به صندوق بیاندازند. شناسنامه معیار تشخیص این است که فرد رای دهنده ملیت ایرانی و ۱۸ سال یا بیشتر سن دارد. بر اساس برآورد وزارت کشور، در این انتخابات ۵۰ میلیون نفر از مجموع ۷۷ میلیون شهروند کشور واجد شرایط رای دادن بودند.

نیود نظام ثبت‌نام رای‌دهندگان، امکان ضروری کنترل رای دادن چندباره و غیرقانونی را ناممکن می‌سازد. اگر نگوئیم همه، در بسیاری از نظام‌های دموکراتیک، فهرست رای‌دهندگان پیش از انتخابات تهیه و بررسی می‌شود. در این روش، رای‌دهندگان معمولاً به یک شعبه مشخص اخذ رای ارجاع داده می‌شوند. عدم ارجاع رای‌دهندگان به مراکز مشخص، مسئولان را مجبور می‌کند تا به چاپ و توزیع بیش از حد نیاز برگ رای بپردازند، چرا که می‌خواهند از میزان کافی برگه در همه شعب اخذ رای اطمینان حاصل کنند. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، چاپ و توزیع بیش از حد نیاز برگ رای، فرصت تقلب و پر کردن صندوق‌ها با آراء غیر واقعی را مهیا می‌سازد.

- فضای تبلیغات انتخاباتی

فصل انتخابات در ایران معمولاً همراه با کاهش برخی محدودیت‌های اجتماعی و رسانه‌ای است تا به نامزدها فرصت دهد پیام‌شان را به مخاطبان رسانده و حمایت بیشتری جلب کنند. انتخابات امسال رنگ آزادی‌های مشابه را به خود ندید. آیت‌الله هاشمی رفسنجانی - که در دوره‌های قبلی انتخابات توانسته بود بسیاری را در حمایت از خود به خیابان‌ها کشانده و به اصطلاح «کارناوال انتخاباتی» راه بیاندازد - پیش از آغاز رقابت‌ها رد صلاحیت شد. از سوی دیگر، نیروهای امنیتی با برگزاری رزمایش‌های سراسری، قدرت خود را به نمایش گذاشتند و برای حفظ امنیت روز انتخابات و پس از آن، نیروی داوطلب ویژه تدارک دیده شد. شورای نگهبان تا آخرین مهلت قانونی ممکن از اعلام نهایی اسامی نامزدهای تایید صلاحیت شده طفره رفت تا فرصت راه‌اندازی یک حرکت اعتراض عمومی را به حداقل برساند. پس از اعتراضات عمومی متعاقب انتخابات ۸۸، به نظر می‌رسد که حکومت قصد دارد از بروز هرگونه اتفاق مشابه جلوگیری کند.

در آخرین روزهای منتهی به انتخابات، برخی حرف و حدیث‌ها و گزارش‌های رسانه‌ای مبنی بر تخلفات انتخاباتی به گوش رسید. برای مثال، فشار مدیران دولتی به کارمندان برای شرکت در رای‌گیری، حمله به اعضای ستادهای انتخاباتی محلات، بسته شدن چندین ستاد انتخاباتی توسط نیروهای امنیتی و تاخیر در ارائه مجوز رسمی به نمایندگان نامزدها؛ هرچند این گزارش‌ها را نمی‌توان به درستی بررسی یا تأیید کرد. با توجه به محدودیت‌های اطلاع‌رسانی، تشخیص این‌که آیا چنین مواردی با هدف قرار دادن یک کاندیدای مشخص انجام شده است یا خیر، امکان‌پذیر نمی‌باشد. هرچند به نظر نمی‌رسد که چنین تخلفاتی در سطح گسترده و فراگیر صورت گرفته باشد.

در نیمه اول خرداد ماه، صدا و سیما جمهوری اسلامی سه مناظره تلویزیونی میان هر هشت نامزد تأیید صلاحیت شده تدارک دید. مناظره نخست بر سیاست‌های اقتصادی تمرکز داشت، در دومین مناظره به بحث در خصوص سیاست‌های فرهنگی پرداخته شد و مناظره سوم به سیاست داخلی و خارجی کشور پرداخت. علاوه بر تلویزیون، هر سه مناظره روی یوتیوب نیز قرار گرفت. هرچند تخمین مستقلی در دست نیست، اما بر اساس اعلام صدا و سیما، چهل و پنج میلیون نفر این مناظره‌ها را تماشا کردند.

اگرچه بحث و گفتگو میان نامزدها در این سه مناظره به نظر داغ و هیجانی می‌آمد، اما همچنان گزاره‌های سیاسی زیادی مبهم باقی ماند و توافق زیادی بر روی آن‌ها حاصل نشد. تنها نکته‌ای که هر هشت نامزد انتخاباتی بر آن اتفاق نظر داشتند این بود که: رکورد هشت ساله محمود احمدی‌نژاد برای ایران فاجعه‌بار بوده است.

- رسانه‌ها و دسترسی به اینترنت

در نخستین روزهای زمستان ۹۱، قوه قضائیه خطاب به سازمان‌های رسانه‌ای در ایران اعلام کرد، انتشار مطالبی که در آن از تحریم انتخابات سخن به میان آمده باشد، یا مردم را به شرکت نکردن در انتخابات تشویق کند، جرم محسوب شده و مجرمان تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت. "روزنامه ایران"، که غالباً از محمود احمدی‌نژاد حمایت می‌کرد، اوایل خرداد به جرم افترا تعطیل شد. تعطیلی این روزنامه ضربه شستی به محمود احمدی‌نژاد بود تا بداند که روزنامه ایران ابزار مناسبی برای رویارویی و احتمالاً تهدید نظام حاکم پس از رد صلاحیت هم‌پیمان‌اش، اسفندیار رحیم‌مشایی توسط شورای نگهبان نیست.

همچنین گزارش‌هایی مبنی بر بازداشت روزنامه‌نگاران در خلال ماه‌های فروردین و خرداد منتشر شد. گروه بین‌المللی دیده‌بان رسانه‌ها و برخی از روزنامه‌نگاران گزارش کردند که بسیاری از درخواست‌های ویزا، ارائه شده توسط سازمان‌های خبری خارجی رد یا نادیده گرفته شده‌اند. علاوه بر این، بر اساس اعلام سازمان گزارشگران بدون مرز، رسانه‌های ایرانی و دست‌اندرکاران آن "در معرض آزار و اذیت، محدودیت و سانسور" بوده‌اند، در همین حال، آن دسته از خبرنگاران خارجی که ویزا گرفته بودند، از رفت و آمد آزادانه در سطح شهر تهران، ملاقات با نامزدها و تماس با شخصیت‌های مخالف حکومت منع شده بودند. جدای از این محدودیت‌ها، بحث و مناظره میان نامزدهای تایید صلاحیت شده، هم در مطبوعات و هم صدا و سیما با شدت در جریان بود و نشریات به‌طور منظم به انتشار محتوای نظرات و سخنان کاندیداها و چاپ آگهی‌های تبلیغات انتخاباتی می‌پرداختند.

بر اساس گزارش‌های رسیده از ایرانیان و محققان امنیتی، دولت ایران در مقیاسی بسیار وسیع و مشخصاً به هدف جلوگیری از تظاهرات ضد حکومتی، به سانسور، هک و فیلتر کردن محتوای رسانه‌ای آنلاین پرداخت. رسانه‌های خبری اعلام کردند که پیام‌های متنی و وبسایت‌هایی که حاوی واژه‌های خاصی مانند نام یا شعار کاندیداها بودند به‌طور متناوب مسدود شده و در عین حال بقیه سایت‌ها به حالت "آفلاین" در آمده و کاملاً از دسترس خارج شده بودند. علاوه بر این، سرویس جهانی "گوگل" گزارش داد که پیش از انتخابات ۲۴ خرداد، هزاران حمله سایبری از نوع "فیشینگ" (حملاتی که برای بدست آوردن اطلاعاتی مانند نام کاربری، پسورد، اطلاعات حساب بانکی و... از طریق جعل یک وبسایت، آدرس ایمیل و غیره انجام می‌شود) به هدف ایمیل کاربران ایرانی را شناسائی و متوقف کرده است.

با وجود بیش از پنج میلیون وبسایت مسدود شده در ایران (از جمله جی‌میل، اسکایپ، وایبر، فیس‌بوک و توییتر)، میلیون‌ها ایرانی برای دسترسی به این سایت‌ها، معمولاً از پروکسی یا شبکه‌های مجازی خصوصی (VPN) استفاده می‌کنند. با این وجود، در هفته‌های پیش از برگزاری انتخابات، دسترسی بسیاری از ایرانیان به خدمات VPN کاملاً مسدود شد. گزارش‌های موردی حاکی از این بود که حتی باز کردن یک صفحه معمولی ایمیل هم با دشواری انجام می‌شود. شگفت‌آور این‌که، پس از برگزاری انتخابات و در واکنش به اظهارات پیرامون سانسور اینترنت، محمد حسن نامی وزیر وقت ارتباطات و فناوری اطلاعات اعلام کرد که دولت در روزهای منتهی به انتخابات ریاست‌جمهوری، سرعت اینترنت را به عمد کاهش داده است.

روز رای‌گیری

متأسفانه محدودیت‌های مرتبط با چارچوب انتخاباتی و عدم شفافیتی که بر تمامی مراحل انتخابات ایران سایه افکنده است، ارائه تجزیه و تحلیل مستقل از فرآیند روز انتخابات را غیرممکن می‌کند. همچنین نبود ساز و کار نظارت مستقل، چه به شکل رسمی و یا نظارت شهروندی، و نیز محدودیت دسترسی به اطلاعات و رسانه‌های مستقل، امکان گزارش هرگونه تقلب و یا تخلف انتخاباتی را به حداقل رسانده است.

- رای‌گیری

بر اساس اعلان عمومی، آغاز رای‌گیری برای ساعت ۸ بامداد روز ۲۴ خرداد برنامه‌ریزی شده بود.^۲ در حالی که پیش‌بینی اولیه برای پایان اخذ رای ساعت ۸ شب بود، به علت حضور بیش از حد انتظار رای‌دهندگان در شعبه‌ها، وزارت کشور این زمان را تا ساعت ۹ شب در استانها و ۱۰ شب در تهران تمدید کرد. با بسته شدن حوزه‌های رای‌گیری، کار شمارش برگه‌های رای آغاز^۳ و نتایج، بدون نظارت و محافظت مردمی، به ستاد انتخابات وزارت کشور منتقل شد. عدم حضور نامزدها یا شاهدان مستقل در مرحله جمع و جدول‌بندی نتایج گردآوری شده از شعب اخذ رای، همراه با خودداری از اعلان عمومی نتیجه شمارش آراء هر شعبه در محل همان شعبه و ارائه نتیجه هر شعبه به نمایندگان نامزدها، به این معنا است که هرگونه تأیید مستقل نتایج رسمی اعلام شده غیرممکن می‌باشد.

رای‌گیری در بیش از ۶۷,۰۰۰ شعبه اخذ رای در سراسر ۳۱ استان کشور (شامل حدود ۳۴۰۰ شعبه اخذ رای تهران، که به عبارتی ۵ درصد کل شعب اخذ رای کشور بود)^۴ انجام شد. علاوه بر این وجود ۲۸۵ مرکز اخذ رای در ۱۲۰ کشور جهان، به ایرانیان خارج از کشور امکان می‌داد تا رای خود را به صندوق بیاندازند.

- رویدادهای انتخاباتی

^۲ بر اساس قانون، شرکت‌کنندگان در رای‌گیری، بایستی پس از ورود به شعبه اخذ رای و به منظور اثبات این‌که واجد شرایط رای دادن هستند، شناسنامه خود را ارائه نمایند. برای پیش‌گیری از رای دادن چندپاره یک فرد، شناسنامه او مهر مخصوصی می‌خورد. علاوه بر این، انگشت رای‌دهنده به جوهر غیرقابل شستشو آغشته می‌شود. زمانی که رای‌دهنده شناسنامه خود را ارائه می‌کند، انگشت دست او توسط متصدیان شعبه کنترل می‌شود تا آغشته به مهر نباشد. پس از تأیید واجد شرایط بودن رای‌دهنده، برگ رای ریاست جمهوری و نیز برگ رای انتخابات شورای شهر و روستا به وی داده می‌شود. هر برگ رای داری یک ته برگ است که اطلاعات مربوط به رای‌دهنده در آن ثبت می‌شود. ته برگ‌ها حفظ می‌شود تا موقع شمارش آراء، با تعداد آرائی که بایستی درون صندوق باشد مطابقت داده شود. هیچ شماره سریال یا علامت مشخصه دیگری که اجازه ره‌گیری برگ رای مربوطه را می‌دهد (و در نتیجه اصل مخفی بودن رای افراد را زیر سوال می‌برد) نباید بر روی ته برگ وجود داشته باشد.

^۳ به محض بسته شدن درب شعبه اخذ رای، برگه‌ها و ته‌برگ‌ها باید در همان شعبه و با حضور نمایندگان نامزدها شمارش شود. در حالتی که تعداد برگه‌های رای بیش از ته‌برگ‌ها باشد، تعدادی از برگه‌های رای به صورت تصادفی از صندوق رای خارج شده، دور ریخته می‌شوند. اگر تعداد ته‌برگ‌ها بیشتر باشد، هیچ اقدامی صورت نمی‌گیرد. نتایج در فرم رسمی مربوطه ثبت شده، به همراه دیگر اقلام انتخاباتی به مرکز جمع‌آوری فرستاده می‌شود.

^۴ هر شعبه دارای شش مسئول اداره امور رای‌گیری است که عبارتند از: یک رئیس، یک نائب رئیس، سه منشی و یک نماینده فرماندار. این افراد بایستی یک ساعت پیش از باز شدن درب شعبه برای آماده‌سازی آن در محل حاضر باشند. در این زمان، صندوق رای بایستی باز شده و درون آن بازرسی شود تا از خالی بودن آن اطمینان حاصل شود.

برخی نگرانی‌های اولیه عبارت بود از حذف نام کاندیداهای باقی مانده در روند انتخابات و در نتیجه خطر بالقوه بروز اشتباه از سوی رای‌دهندگان در بعضی از مناطق خاص. به نظر نمی‌رسد که این موضوع تأثیری در نتایج داشته و ممکن است ناشی از بروز خطا در زمان چاپ برگه‌های رای، بدلیل نزدیکی زمان انصراف بعضی از نامزدها به ساعات شروع اخذ رای بوده باشد. از قرار معلوم مسئولین امر، برگه‌های حاوی اسامی صحیح را به سرعت جایگزین برگه‌های نادرست کرده بودند. در مجموع، گزارش‌های خبری و مشاهده رسانه‌های اجتماعی در حین یا بلافاصله پس از رای‌گیری، تخلف و تقلب عمده‌ای را نشان نمی‌داد. همچنین نگرانی عمومی خاصی در مورد صحت نتایج آراء به چشم نمی‌خورد. گزارش‌های مربوط به خشونت یا اختلال در روند انتخابات محدود بود و هیچ اعتراض یا تجدیدنظرخواهی رسمی در خلال ۷۲ ساعت مهلت قانونی برای عرضه شکایت انتخاباتی، به اطلاع عموم نرسید.

توجه به این نکته ضروری است که نبود گزارش تخلف، به این معنا نیست که هیچ‌گونه تخلفی روی نداده است؛ بلکه معنای آن این است که هیچ گزارش تخلفی به اطلاع عموم نرسیده است. این امر ممکن است ناشی از عدم اطلاع کافی از قوانین برگزاری انتخابات و در نتیجه عدم آگاهی کامل شهروندان از حقوق خود و تعهدات مقامات برگزارکننده، نامزدها و رای‌دهندگان باشد. مشابه با آن، محدودیت آزادی بیان و نبود رسانه‌های مستقل در ایران، باعث شده تا فرهنگ "گزارش‌گری" و اطلاع‌رسانی وجود نداشته باشد. علاوه بر این، نظر به نتیجه شگفت‌آور انتخابات، ممکن است بخش بزرگی از مردم از ترس اقدامات تلافی‌جویانه و یا اثرگذاری منفی بر نتیجه شمارش آراء، از گزارش موارد تخلف انتخاباتی صرف نظر کرده باشند.

- نظارت

ایران از سازمان‌های معتبر بین‌المللی برای نظارت مستقیم بر نحوه برگزاری انتخابات دعوت به عمل نمی‌آورد و نیز اجازه نظارت مستقل مردمی بر هیچ بخش انتخاباتی را نمی‌دهد، بنابراین تجزیه و تحلیل نتایج انتخابات به اطلاعات منتشر شده در سطح جامعه و منابع رسمی در ایران محدود می‌شود. ایجاد فرصت نظارت بر روند انتخابات برای نهادهای غیر حزبی و مستقل بین‌المللی و یا ناظران داخلی می‌تواند موجب اعتبار هر انتخاباتی شود. از اواسط دهه ۸۰ میلادی، ناظران بی‌طرف و مستقل شهروندی به همراه گزارشگران بین‌المللی، نقش عمده‌ای در تقویت اعتماد عمومی و افزایش شفافیت روندهای انتخاباتی برعهده داشته‌اند. این همکاری‌ها در "اعلامیه جهانی اصول نظارت بی‌طرفانه بر انتخابات توسط نهادهای شهروندی" و همچنین "اعلامیه اصول بین‌المللی نظارت بر انتخابات" تدوین شده‌اند. هردو این مستندات توسط سازمان ملل متحد منتشر شده که خود بازتاب دهنده اجماع جهانی بر نقش محوری ناظران شهروندی و بین‌المللی در اعتبار دادن به انتخابات است.

بر اساس قانون حضور نمایندگان نامزدهای انتخابات ریاست جمهوری در شعبه‌های اخذ رای، رقابت انتخاباتی مجاز به داشتن نماینده‌ای در شعب اخذ رای در سراسر روز رای‌گیری هستند؛ از لحظه باز شدن درب شعبه تا شروع رای‌گیری و ادامه آن، مرحله شمارش آراء و اعلام نتایج شعبه (تهیه صورتجلسه). با این حال، نمایندگان نامزدها هنگام تجمیع آراء گردآوری شده از همه شعبه‌های رای‌گیری، در ستاد انتخابات وزارت کشور حضور ندارند. علاوه بر این هیچ نسخه‌ای از نتایج شمارش آراء یا صورتجلسه شعبه‌ها به نمایندگان نامزدها داده نمی‌شود. مشخص نیست که نمایندگان نامزدها در این انتخابات در چه سطحی گسترده بوده‌اند، چقدر با کار خود آشنا بوده‌اند و تا چه میزان فعال بوده‌اند.

طبق قانون ۱۳۶۴ نظارت شورای نگهبان بر انتخابات ریاست جمهوری اسلامی ایران، شورای نگهبان ناظرانی را به نمایندگی از خود و به منظور سرکشی بر روند انتخابات به شعب اخذ رای می‌فرستد. در شرایطی که این ناظران بر مسئولان انتخاباتی تسلط دارند، و با عنایت به ماهیت شورای نگهبان،

نمی‌توان به طور منطقی ناظران شورای نگهبان را افراد بی‌طرف و بدون نظر سیاسی دانست. سازمان بازرسی کل کشور، دیگر نهاد دولتی است که اختیار نظارت بر انتخابات را برعهده دارد. این اختیار در سال ۱۳۸۸ از سوی قوه قضائیه به این سازمان اعطا شد. این‌که آیا هیچ‌گونه نظارتی توسط این نهادها صورت گرفته باشد یا خیر معلوم نیست. نکته این‌جاست که هیچ‌یک از این نهادها از نظر سیاسی مستقل نیستند و نمی‌توانند نظارت مستقل و بی‌طرفانه‌ای اعمال کنند.

- میزان مشارکت

بر اساس اعلام رسمی دولت ایران، میزان مشارکت در این انتخابات ۲/۷۲ درصد تمامی واجدین شرایط بوده است. از آن‌جا که این میزان مشارکت در هر کشوری "بالا" محسوب می‌شود، بنابراین سزاوار بررسی دقیق‌تر است. ایران فهرست اسامی رای‌دهندگان را از پیش تهیه نمی‌کند و به رای‌دهنده واجد شرایط اجازه می‌دهد تا تنها با ارائه مدرک شناسائی معتبر در رای‌گیری شرکت کند. اگر چنین میزان مشارکتی صورت گرفته باشد، نشان دهنده این است که یا مردم علاقه زیادی به انتخابات داشته‌اند و یا این‌که در وضعیتی بوده‌اند که مجبور به حضور شده‌اند. بیشتر کشورهای ارقام مشارکت را بر اساس درصدی از رای‌دهندگان ثبت‌نام شده محاسبه می‌کنند و نه آمار کل واجدین شرایط. حتی در آن صورت، یعنی محاسبه درصد مشارکت بر اساس تعداد افراد ثبت‌نام شده‌ای که نام‌شان از قبل در لیست رای‌دهندگان آورده شده، باز هم رقم مشارکت ۲/۷۲ درصد نسبتاً بالا محسوب می‌شود.

با توجه به نبود نظارت مستقل بر روند برگزاری انتخابات، هیچ راهی برای بررسی صحت آمار مشارکت اعلام شده توسط حکومت وجود ندارد. شاخص‌هایی مانند صف‌های طولانی رای‌دهندگان، که اغلب به‌عنوان نمونه‌ای از شور و شوق مردم برای شرکت در انتخابات معرفی شده است، ممکن است در حقیقت شاخصی از وجود مشکلات عمده در مدیریت حوزه اخذ رای و کُندی مسئولین شعبه در فرآیند رای‌گیری باشد تا نموداری از تعداد بالای رای‌دهندگان. احتمال صحیح بودن آمار ارائه شده منتفی نیست، هرچند حجم غیرمنتظره تبلیغات مبنی بر دعوت مردم به پای صندوق‌های رای، ایجاد شک و تردید می‌کند. طرح این مسئله از سوی آیت‌الله خامنه‌ای که «هر رای مردم، رای به جمهوری اسلامی است» به روشنی نشان می‌دهد که اعلام رقم بالای مشارکت، تامین‌کننده منافع رژیم بوده است.

دوره پس از انتخابات

نتایج شمارش آراء هر استان پس از دریافت، از سوی وزارت کشور اعلام شد. بعد از ظهر روز ۲۵ خرداد، حسن روحانی، روحانی و دیپلماتی که بخاطر نقشش در مذاکرات هسته‌ای ایران شناخته شده است، بطور رسمی و با ۷/۵۰ درصد آراء در دور اول، به‌عنوان برنده انتخابات معرفی شد. چند روز بعد، نتایج رسمی بر اساس میزان آراء هر شهر در وبسایت وزارت کشور منتشر شد.^۵

تمایل قلبی ایرانیان به شرکت در انتخابات و بهره‌مندی از فرصت انتخاب رهبران سیاسی خود امری روشن است. شرکت پر شور در انتخابات سال ۹۲ بیانگر تمایل و اصرار مردم به تغییر است. اگرچه گزینه‌های رای‌دهندگان، پیشاپیش از سوی شورای نگهبان دچار محدودیت شدید شده بود و این‌که نظام انتخاباتی در ایران، اساساً فاقد پادمان اطمینان از درستی و امانت برگه‌های رای است، با این حال به نظر می‌رسد که اکثریت مردم به نامزدی رای دادند که به اعتقاد آنها، نزدیک‌ترین گزینه برای تحقق این تغییرات بود. پیام پیروزی روحانی، با قاطعیت بیانگر تمایل گسترده اقشار مختلف مردم برای اصلاح امور در زمینه‌های

^۵ <http://result-p.moi.ir/Portal/Home/default.aspx>

مختلف اجتماعی بود. حتی در صورتی که آمار مشارکت مردمی، به هدف نشان دادن حمایت از روند انتخابات، توسط رژیم دست‌کاری شد، این تاکتیک احتمالاً نتیجه معکوس در پی داشت چرا که به سادگی در خدمت برجسته کردن پیروزی روحانی قرار گرفت.

نتایج شمارش آراء انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۲						
نامزد	حسن روحانی	محمدباقر قالیباف	سعید جلیلی	محمد صادق رضا یی	علی اکبر ولا یی	محمد غرضی
نتیجه رسمی	۷/۵۰٪	۵/۱۶٪	۳/۱۱٪	۱/۶٪	۱/۶٪	۱/۲٪

با وجود میزان کمی مغایرت در نتیجه نهایی شمارش آراء، پیروزی غیر منتظره در دور اول باعث شد تا بسیاری از زمینه‌ها در فرآیند کلی انتخابات مد نظر قرار نگیرد. نخست، به دلیل این‌که هیچ‌گونه اعتراض یا تجدیدنظرخواهی در رابطه با نتیجه این دوره از انتخابات ریاست‌جمهوری صورت نگرفت، بنابراین هیچ فرایند بازنگری و رسیدگی به اعتراضی برای نظارت و بررسی وجود ندارد. به همان شکل، از آنجا که نتیجه شمارش آراء مورد اختلاف واقع نشد و بازشماری در سطح کشور صورت نگرفت، مسئله حفاظت از صندوق‌های رای و امانت‌داری در حفظ و حمل و نقل آن‌ها که بدون هیچ‌گونه نظارت مستقل نگاه‌داری می‌شدند (امری که فرصت بالقوه تقلب و پر کردن صندوق‌های رای با آراء غیر واقعی را فراهم می‌کند) مطرح نگردید. اگرچه این موارد انتخابات سال ۹۲ را تحت تاثیر قرار نداد، اما کشف و بررسی وجود یا عدم وجود مشکلات مربوط به این مرحله از فرآیند رای‌گیری توسط نقش‌آفرینان عرصه سیاست در ایران، می‌تواند سبب پیش‌گیری از بروز خطرات مشابهی شود که به‌طور بالقوه انتخابات بعدی را تهدید می‌کند.

در ۱۲ مرداد ۱۳۹۲، روحانی به‌عنوان رئیس‌جمهور آغاز به کار کرد. اندکی پس از آن، وی فهرست ۱۸ نفره وزاری پیشنهادی هیئت دولت را ارائه نمود که شامل تعداد زیادی از افرادی می‌شد که به‌عنوان میانه‌رو شناخته می‌شوند. نفراتی که بسیاری از آنان در ظرفیت‌های مهم مدیریتی در دوران ریاست جمهوری محمد خاتمی انجام وظیفه کرده بودند. بحث و مناظره‌های خشمگینانه نمایندگان مجلس بر سر رای اعتماد به برخی از نامزدهای پست وزارت، در نهایت منجر به عدم تأیید سه نفر از افراد پیشنهادی شد.

جای تعجب نیست این‌که انتخابات محلی شوراهای شهر و روستا منجر به بحث و گفتگوهای پویاتری شد؛ هرچند انتشار گزارش‌های پیرامون این انتخابات نیز توأم با محدودیت بود. اتهامات وارد شده شامل این موارد بودند: قوم و خویش گرایی و فساد مسئولان، رفتار تبعیض‌آمیز علیه نامزدها و تضاد در نتایج شمارش آراء. به عنوان یک نمونه مطرح، خصوصاً نزد مخاطبان بین‌المللی، می‌توان از رد صلاحیت یک دختر ۲۷ ساله که به‌عنوان عضو علی‌البدل به شورای شهر قزوین راه پیدا کرده بود نام برد. وی در میان ۱۶۳ نامزد تأیید شده برای انتخابات شورای شهر قزوین، با کسب حدود ده هزار رای، رتبه چهاردهم را بدست آورد ولی آراء وی توسط هیئت نظارت بر انتخابات شورای شهر و روستا باطل اعلام شد. هیئت نظارت

دلیل محرومیت وی از ورود به شورای شهر را "عدم رعایت شئون اسلامی" در پوستره‌های تبلیغاتی او اعلام کرد.

پیشنهادات

موسسه ملی دموکراتیک (National Democratic Institute) بر اساس روح همکاری بین‌المللی و در پشتیبانی از آرمان‌های دموکراتیک مردم ایران، پیشنهادات و توصیه‌های زیر را به هدف بهبود کیفیت فرآیند انتخابات و تامین هرچه بیشتر منافع شهروندان ارائه می‌نماید. گرچه انجام فعالیت‌های نظارتی رسمی‌تر از سوی شهروندان و نهادهای معتبر بین‌المللی، ممکن است به برجسته‌سازی موارد اضافه‌تری در تقویت چارچوب برگزاری انتخابات منتهی شود، با این حال توصیه‌ها و پیشنهادات پیش رو، فرصت اولیه به منظور افزایش اعتماد عمومی نسبت به کلیت فرآیند انتخابات را فراهم کرده و موجب حصول اطمینان بیشتر از سالم بودن و رقابتی بودن روند انتخابات خواهد شد. انتخابات آینده مجلس در سال ۱۳۹۵ محکمی مناسب برای اجرای چنین اصطلاحاتی خواهد بود.

- توقف روند بررسی صلاحیت نامزدها (نظارت استصوابی) در پشت درهای بسته و اطمینان از ایجاد فرآیند مناسب تجدیدنظر. همان‌طور که اشاره شد، صلاحیت نامزدهای ریاست جمهوری پیشاپیش توسط شورای نگهبان بررسی شد و بیش از ۶۷۵ متقاضی، از جمله چندین رقیب بالقوه، بدون هیچ توضیحی رد صلاحیت شدند. این فرآیند بسته تعیین صلاحیت موجب ایجاد محدودیت در گزینه‌های رای‌دهندگان شده و اصل اساسی یک انتخابات آزاد را زیر سوال می‌برد. اگرچه ساز و کارهای متفاوتی برای کاهش حضور تعداد زیادی از نامزدها در صحنه انتخابات وجود دارد، از جمله برگزاری انتخابات مقدماتی در درون احزاب سیاسی، اما تعیین این‌که چه کسی با وجود داشتن شرایط پایه‌ای، بایستی به‌عنوان نامزد معرفی شود، برعهده حکومت نیست. علاوه بر این، توضیح دلایل محرومیت و رد صلاحیت، بایستی هم‌زمان با دادن فرصت مناسب برای تجدیدنظرخواهی به متقاضیان ارائه گردد.

- ایجاد بستر و چارچوب قانونی و حمایت از صدور مجوز رسمی برای ناظران مستقل جهت نظارت بر فرآیندهای انتخاباتی در آینده. اگرچه نمایندگان نامزدها قادر به نظارت بر مراحل رای‌گیری هستند، این حق به نیروهای داخلی مستقل و غیر حزبی داده نمی‌شود. همچنین از ناظران واجد شرایط بین‌المللی نیز برای مشاهده روند برگزاری انتخابات دعوت به عمل نمی‌آید. از اواسط دهه ۱۹۸۰ میلادی تا کنون، شهروندان مستقل و غیرحزبی و نیز ناظران بین‌المللی، نقش مهمی در افزایش اعتماد عمومی و ایجاد شفافیت هرچه بیشتر در فرآیند برگزاری انتخابات در سراسر جهان ایفا کرده‌اند. این همکاری‌ها در چارچوب اعلامیه اصول جهانی نظارت و دیده‌بانی بی‌طرفانه نهادهای شهروندی بر انتخابات و همچنین اعلامیه اصول نظارت بین‌المللی بر انتخابات تدوین شده است. حمایت سازمان ملل متحد از هر دو این اسنادها نشان‌دهنده اجماع جهانی بر نقش محوری ناظران داخلی و بین‌المللی در اعتباربخشی به انتخابات و دلیل به رسمیت شناختن این اصل است که هیچ جایگزینی برای نظارت جامعه مدنی وجود ندارد.

- ایجاد یک کمیسیون مستقل انتخاباتی که وظیفه اجرای تمامی مراحل انتخابات را با مسئولیت کامل برعهده دارد. ایران بایستی با به رسمیت شناختن یک کمیسیون مستقل انتخاباتی در قانون انتخابات، اقدام به تاسیس این نهاد کرده و اختیار کامل امر برگزاری انتخابات در آینده را به این کمیسیون واگذار نماید. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، در حالی که "هیأت اجرائی مرکزی انتخابات" برای نظارت بر کار

وزارت کشور در جریان انتخابات سال ۹۲ تاسیس شد، استقلال عمل این هیئت بسیار دور از ذهن به نظر می‌رسد. ایجاد کمیسیون مستقل انتخابات در حال تبدیل به یک ویژگی فراگیر در روند جهانی انتخابات است که نقش مهمی در ارائه مشاوره در خصوص مدیریت انتخابات یا حتی در دست گرفتن مسئولیت آن به عنوان داور بی طرف بازی می‌کند و قادر به برطرف کردن نگرانی‌های انتخاباتی و اعتبار بخشیدن به فرآیندی است که عموم مردم با دیده شک و تردید به آن می‌نگرند.

- حصول اطمینان از این‌که رسانه‌ها قادرند بدون ترس از ارباب و آزار و اذیت، به گزارش آزادانه و آشکار بپردازند، و نیز حصول اطمینان از این‌که دسترسی به اینترنت در سراسر روند برگزاری انتخابات فراهم خواهد بود. همه قالب‌های رسانه‌ای - اعم از انتشارات، صوتی و تصویری یا آنلاین - به‌عنوان محملی برای درک بهتر شهروندان از روند و مخاطرات انتخابات و دیدگاه نامزدها در خصوص موارد نگران‌کننده اجتماعی، دارای اهمیت هستند. دسترسی به اطلاعات بی‌طرفانه، به عنوان روشی برای آشنایی با نقطه‌نظرات و عقاید گوناگون، یکی از اصول اساسی هر جامعه دموکراتیک است. به‌طور خاص، ایجاد اختلال یک‌جانبه در خدمات اینترنتی سراسر کشور که آشکارا از سوی حکومت ایران اعمال شد، در خصوص اصل مهم دسترسی مردم به شبکه آنلاین تولید نگرانی می‌کند.

- بکارگیری روش ثبت‌نام رسمی رای‌دهندگان و معرفی آن‌ها به شعبه‌های اخذ رای مشخص که سبب کاهش احتمال تقلب می‌شود. نبود روش ثبت‌نام رای‌دهندگان باعث می‌شود تا مسئولین برگزاری انتخابات نتوانند یکی از مراحل مهم پیش‌گیری از تقلب، یعنی "بیش از یک بار رای دادن" را کنترل کنند. امکان رای دادن در هر شعبه دلخواه، همچنین نیازمند چاپ و توزیع بیش از حد برگ رای است که این امر فرصت پرکردن صندوق‌های رای با آراء تقلبی را فراهم می‌کند. بجز چند مورد استثناء، مانند پناهندگان، هنجارهای بین‌المللی به تعیین شعبه اخذ رای هر فرد بر اساس محل اقامت او، به‌عنوان یکی از پارامترهای مربوط به حق ثبت‌نام شهروندان برای دادن رای تاکید می‌نمایند. در صورت لزوم می‌توان مقرراتی برای در نظر گرفتن حوزه‌های جایگزین نیز وضع کرد.

- انتشار نتایج تأیید شده شمارش آراء مربوط به هر شعبه اخذ رای، بلافاصله پس از پایان مرحله شمارش، در محل شعبه و در سطح کشور. کار شمارش ته برگ‌ها و اوراق رای‌گیری و ثبت در فرم‌های رسمی (صورتجلسه)، در شعبه‌های رای‌گیری و با حضور نمایندگان نامزدها انجام می‌شود. با این حال، برخلاف بسیاری از کشورهای جهان، کپی صورتجلسه نتایج رسمی آراء شمارش شده به نمایندگان نامزدها داده نمی‌شود و علاوه بر آن، نتایج رسمی شمارش، در محل شعبه نصب نمی‌شود. عدم دسترسی به چنین آماری، به ویژه در نبود ناظران مستقل، فرصت کمی برای محک زدن اعتبار نتایج شمارش آراء باقی می‌گذارد. انجام روش‌های پیشنهادی، از هر سو به افزایش شفافیت و مسئولیت‌پذیری و نیز افزایش اعتماد عمومی نسبت به دقت و صحت شمارش آراء منتهی خواهد شد.

- فراهم نمودن امکان دسترسی بیشتر به جدول‌بندی تجمیع و تلفیق آراء. پس از تحویل صندوق‌های رای به ستاد مرکزی انتخابات وزارت کشور، آراء تمامی شعبه‌ها و حوزه‌ها با هم تجمیع می‌شود. این فرآیند در پشت درهای بسته و بدون حضور نمایندگان نامزدها یا شاهدان مستقل و غیرحکومتی انجام می‌گیرد. این عمل باعث تشدید عدم شفافیت کل روند انتخابات می‌شود. بسیاری از مردم داخل و خارج از ایران ناخرسندی خود را در مورد نحوه جدول‌بندی و روش اعلام نتایج، بدلیل عدم شفافیت

مراحل کار و بدلیل اختلافات قبلی بر سر صحت آمار رسمی در سال ۸۴ و ۸۸ ابراز کرده‌اند. حداقل، بایستی به نمایندگان نامزدها حق دسترسی به تمامی مراحل تجمیع و جدول‌بندی آراء داده شود.

درباره مؤسسه ملی دموکراتیک (NDI)

مؤسسه ملی دموکراتیک (National Democratic Institute) سازمانی غیر انتفاعی و بی‌طرف است که از طریق مشارکت شهروندی، ترویج آزادی و مسئولیت‌پذیری حکومت‌ها، برای تقویت و حمایت از موسسات دموکراتیک در سراسر جهان فعالیت می‌کند.

از زمان ماموریت نظارتی NDI در فیلیپین در سال ۱۹۸۶ تا به امروز، این موسسه به یکی از برجسته‌ترین سازمان‌های غیردولتی در زمینه نظارت بین‌المللی بر انتخابات بدل گشته است. NDI تاکنون بیش از ۲۰۰ ماموریت بین‌المللی نظارت بر انتخابات را در خاورمیانه و شمال آفریقا به انجام رسانده است، از جمله در: الجزایر، مصر، اردن، لبنان، مراکش، ناحیه خودگردان فلسطین، تونس و یمن.

این موسسه تمرکز خود را بر ارائه دقیق و بی‌طرفانه تحلیل از ماموریت‌های نظارتی‌اش قرار داده است. هدف از این کار، آگاه‌سازی جامعه بین‌المللی و نقش‌آفرینان داخلی در مورد نقاط ضعف و قوت فرآیندهای سیاسی و انتخاباتی است تا از این طریق هر جا که لازم باشد، توصیه‌هایی برای تقویت روندهای دموکراتیک و چارچوب‌های انتخاباتی ارائه گردد.

اطلاعات بیشتر در وبسایت www.ndi.org موجود می‌باشد.

سپاس و قدردانی

این گزارش با حمایت مدرسه مانک برای امور جهانی در دانشگاه تورنتو، و از طریق برنامه گفتگوی جهانی برای آینده ایران (Global Dialogue on the Future of Iran) تهیه شده است. NDI به تنهایی مسئول محتوای این گزارش است.